Лиляна Лесничкова, доц. д-р
СУ „Св. Климент Охридски“
l.lesnichkova@uni-sofia.bg

ХУДОЖЕСТВЕНОТВОРЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ЕДНО УНИКАЛНО УНГАРСКО-БЪЛГАРСКО ПРИЯТЕЛСТВО

Резюме

Статията разглежда влиянието на българската култура върху творческия път и поетическия свят на унгарския поет и преводач Ласло Наги (1925–1978). Отбелязването на 100-годишнината от неговото рождение е повод за осмисляне на делото му в контекста на унгарско-българските литературни взаимоотношения. Анализът акцентира върху дълбочината и плодотворността на връзката на Наги с България както по отношение на личното му творчество и преводаческата му дейност, така и в по-широк план – като принос към развитието на унгарската литература след 50-те години на XX век и популяризирането на българското фолклорно и поетическо наследство в унгарското културно пространство. Това приятелство, създадено чрез творческа симбиоза и взаимно обогатяване, е пример за силата на литературното взаимодействие като основа за устойчив междукултурен диалог.

Ключови думи: съвременна унгарска литература, унгарско-български литературни връзки, художествен превод и рецепция, Ласло Наги

Assoc. Prof. Lilyana Lesnichkova, PHD
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
l.lesnichkova@uni-sofia.bg

ARTISTIC DIMENSIONS OF A UNIQUE HUNGARIAN-BULGARIAN FRIENDSHIP

Abstract

The article examines the influence of Bulgarian culture on the creative journey and poetic world of the Hungarian poet and translator László Nagy (1925–1978). The celebration of the centenary of his birth provides an occasion to reflect on his work in the context of Hungarian-Bulgarian literary relations. The analysis focuses on the depth and productivity of Nagy's connection with Bulgaria, both in his poetic and translational endeavours, and more broadly as a contribution to the development of Hungarian literature after the 1950s and to the popularisation of Bulgarian folklore and poetic heritage within the Hungarian cultural space. This friendship, forged through creative symbiosis and mutual enrichment, exemplifies the power of literary interaction as a basis for sustainable intercultural dialogue.

Keywords: contemporary Hungarian literature, Hungarian-Bulgarian literary relations, artistic translation and reception, Nagy László

В културната история на всяка нация се открояват личности, които надхвърлят рамките на своето изкуство и изграждат духовни мостове между различни народи, култури и литератури. Такава емблематична фигура е унгарският поет и преводач Ласло Наги, чиято житейска и творческа съдба е неразривно свързана с България, с българския фолклор и литература. Тази уникална духовна симбиоза не само стимулира личния му творчески подем, но и служи като пример за плодотворен междукултурен диалог, при който две самобитни литературни традиции – унгарската и българската – взаимно се обогатяват.

Приносът на Ласло Наги се проявява както в обновлението на модерната унгарска поезия, така и в проникновеното пресътворяване и популяризиране на българското поетическо наследство. Със своите над четиристотин оригинални стихотворения и три пъти повече преводи той се утвърждава като ключова фигура в литературния живот на Унгария през втората половина на XX век. Творчеството му се отличава с тематично богатство, стилово разнообразие и философска рефлексия. В неговата поезия умело се преплитат елементи от унгарския фолклор и древните митологии със злободневни теми и авангардни поетически техники. Чрез тях звучат нравствени послания за повече доброта, човечност и справедливост – въздействие, което оставя траен отпечатък върху читателите и вдъхновява следващите поколения. През 60-те и 70-те години на века Наги се превръща в модел за подражание сред младите унгарски поети. Почти всеки от тях се стреми да пише като него или да възпроизведе неговия стил, привлечен от силата и изразителността на словото му (вж. Onagy 2011).

Ласло Наги смело експериментира с формата и езика, като разширява границите на традиционната поезия. В стиховете си съчетава народно и модерно, традиционно и авангардно, реално и въображаемо, изстрадано и мечтано, унгарско и общочовешко. Стилът му се характеризира с полисемантична образност, многопластова символика и ритмична структура, напомняща народната песен. Неговата новаторска визионерска поетика, наситена с фолклорни, символични и митологични елементи, е сравнявана с „революцията“ на унгарския композитор Бела Барток в музиката.

Творческото наследство на Ласло Наги предизвиква голям международен отзвук. Поезията му е преведена на 30 езика, а негови стихосбирки са издадени в девет държави. В България той е представен с пет самостоятелни сборника – доказателство за значимото му присъствие в българската културна памет. Наги е носител на множество престижни отличия, сред които международната Ботевска награда, наградата на българския ПЕН-клуб и орден „Кирил и Методий“ I степен – висока оценка за неговия талант и изключителния му принос към българската култура.

Въпреки широкото признание и многобройните награди, творческата биография на Ласло Наги не е само низ от успехи и аплодисменти. Неговата будна гражданска съвест и привързаността му към възвишените житейски идеали често го изправят пред огорчения, разочарования и вътрешни дилеми. Поетът страда от социалните и моралните недъзи, които застрашават и осуетяват мечтата му за по-справедлив и хуманен обществен ред. Особено драматично върху светогледа му се отразяват

събитията от 1956 година и последвалите репресии, които сериозно разклащат вярата му в един по-добър свят.

В постсоциалистическия период творчеството на Наги става обект на преоценка, често през призмата на политическата конюнктура и идеологическите нагласи (вж. Kálmán 1989, Görömbei 1989, Pomogáts 1998, Ágh 2015: 54, Falusi 2020). Поетичните му изяви неведнъж са подлагани на критика – поради неразбиране, идеологически различия или несъответствие с доминиращите естетически вкусове и политически парадигми. Въпреки това той запазва мястото си на водещ авторитет в унгарската литература и на уникална фигура в историята на унгарско-българските културни връзки. Безспорно признание получава и за работата си като преводач.

Съприкосновението на Наги с българската културна традиция се превръща в творчески импулс, който стимулира както създаването на оригинални произведения, вдъхновени от българския бит, фолклор и природни красоти, така и разгръщането на впечатляваща по мащаб преводаческа дейност, обхващаща над дванадесет хиляди стиха от съкровищницата на българската поезия. Ференц Киш – унгарски литературен критик и близък приятел на поета, обобщава значимостта на тази духовна връзка с България по следния начин (Kiss 1984: 12, превод Л.Л.):

> При Ласло Наги България присъства не само като тема на няколко стихотворения, но е вплетена в самата тъкан на неговия поетичен свят: в образите, в ритъма на стиховете, в най-интимните поетични сфери. [...] При него българското е неделимо от авторовото. Поет и чужд народ рядко печелят толкова много един от друг, [...] думата „печалба“ е неподходяща да изрази онова, което българи и унгарци спечелихме чрез тази връзка.

Първото посещение на Ласло Наги в България през 1949 г. е повратен момент в творческия му път. Като стипендиант на унгарската държава, младият и талантлив поет прекарва близо две години в страната, където изучава български език и се отдава на превод на българска поезия. Този престой поставя основата на плодотворната му връзка с българската култура, която впоследствие става част от атмосферата и образния свят на стиховете му. В автобиографичната си творба „Моят живот“ (Életem) Наги подчертава значимостта на този период, като отделя специално внимание на ролята на своята домакиня – преподавателката по литература Жана Николова, която го насочва към богатството на българския фолклор. Именно чрез народната поезия унгарският творец успява да овладее езика и да се потопи в културата на страната ни.

Очарован от красотата на българската природа, Ласло Наги обикаля България надлъж и нашир. Посещава различни региони – от Родопите и Тракия до

Черноморието, като навсякъде общува с местните хора и проявява жив интерес към техния бит и начин на живот. Особено го привличат традициите, които продължават да се съхраняват в селата. Наблюденията и впечатленията от тези пътувания намират художествено въплъщение в цикъла „Майски дървета“ (Májusfák, 1947–1952). Самите заглавия на творбите подсказват източника на поетическото вдъхновение: „България“ (Bulgária), „Прехвърляне на Дунава“ (Dunai átkelés), „Хоро на площада“ (Tánc a téren), „Море“ (Tenger), „Морски полъх“ (Tengerről fúj a szél), „Писмо от Пловдивския панаир“ (Levél a plovdivi vásárról) и др.

Тематичното разнообразие на стихотворенията отразява широтата на авторовите интереси – от живописни природни картини до проникновени социални наблюдения. Художествената интерпретация на българската действителност се разгръща на няколко равнища.

Красотата на природата и специфичната атмосфера на селския живот са възпети в стихотворението „България“. В него преобладават предметни образи, които създават идилична картина на селския бит: „слънцето зад синьо било се забули“, „вечерникът иде с дъх на дюли“, „биволите газят// сенките вечерни// и пред водопоя// се боричкат черни“. Природата оживява, а предметите придобиват човешки черти. В единна сплав се сливат колорит и музика, обект и поезия.

В творбата „Писмо от Пловдивския панаир“ Наги разкрива диалектиката между историческото и съвременното в урбанистичен контекст, като представя динамиката на социалните промени и противоречията на модерния градски живот.

Стихотворенията „Морски полъх“ и „Море“ са вдъхновени от посещението в Балчик, където поетът е запленен от красотата на морския пейзаж и великолепието на двореца. За Наги морето е едновременно източник на въодушевление и фон за размисли върху живота, смъртта и човешкото съществуване. Макар че и двете творби са посветени на морската стихия, те предлагат различни естетически и философски перспективи. В „Море“ морето се превръща в символ на безкрайността и свободата, отразява личните копнежи и вътрешния свят на лирическия герой, който жадува за сливане с морската стихия, за да избяга от ежедневието и да открие себе си. В „Морски полъх“ морето играе ролята на пасивен наблюдател на исторически събития и човешки страсти, свързани с балчишкия дворец и образа на царица Мария. Дворецът, символизиращ власт и разкош, контрастира с необятната морска шир, подчертавайки мимолетността на човешките съдби.

Стихотворението „Хоро на площада“ пресъздава традиционен български сватбен ритуал, изпълнен с движение, музика и емоционално напрежение. Поетът използва противопоставянето между ледения зимен пейзаж и огнената топлина на човешките преживявания, за да създаде многопластова метафора на живота: младоженците крачат напред, а музиката звучи, независимо от традиционните ограничения, представени чрез фигурата на недоволстващия свещеник – олицетворение на конфликта между религиозните догми и житейските страсти.

В есето „Събуждане в Боженци“ (Ébredés Bozsenciben), вдъхновено от хармонията между архитектурата и природата в село Боженци, Наги разкрива сблъсъка между възрожденската естетика и модерната псевдоурбанизация.

Според унгарската литературна критика ранните творби на Наги с българска тематика се отличават с непосредственост на сетивните възприятия и експресивна образност в пейзажните описания (вж. Görömbei 2005: 124). В по-късното му творчество тези особености постепенно отстъпват място на философската дълбочина и новаторските поетически похвати.

Същински творчески апогей и знак за промяна в художествения светоглед на Ласло Наги представлява стихотворението „Български танц“ (Bolgár tánc), включено в сборника „Годеник на слънцето“ (A Nap jegyese, 1954). В тази емблематична творба смисъл, съдържание и ритъм се преплитат в органично единство, за да предадат енергията и динамиката на танца, съчетал в себе си историческа памет и съвременни страсти: „Миналото страшно в този танц се влива“. Композиционната структура на стиха сякаш следва стъпките на танца, създавайки усещане за ритмика и музикалност, присъщи на българските народни песни. Така е постигнат своеобразен синтез между унгарската и българската културна традиция.

В следващите творби, свързани с България, акцентът постепенно се измества от непосредственото описание на делничната реалност към визионерски прозрения и експериментални художествени похвати. Конкретното прераства в абстрактно, като разчупва рамките на обичайното възприятие. Поетическият изказ се обогатява с нови измерения на драматизъм и вътрешно напрежение, които маркират зрялата фаза в естетическите търсения на автора.

Поемата *Menyegző*, позната на български като „Венчавка“ в превод на Нино Николов и като „Сватба“ в превод на Светла Кьосева, е израз на висока нравствена взискателност и непоколебимо човеколюбие. Замисълът на творбата се ражда в Несебър, където Наги става свидетел на традиционен сватбен ритуал. Това събитие го

подтиква към размисли за бъдещето, за триумфа на новите, по-хуманни идеи, както и за ограниченията на строгия консерватизъм. Създадена едновременно като възхвала на младостта и като протест срещу социалната поквара, срещу „развалата и разрухата, срещу всяка теглеща назад сила“ (Наги 2000: 5), поемата е смятана от някои унгарски литературоведи не само за върхово постижение в творчеството на Наги, но и за едно от най-значимите произведения в унгарската лирика на XX век (вж. Szondi 2015: 69). На въпроса коя своя творба би взел със себе си на безлюден остров, поетът без колебание отговаря: „...бих избрал „Сватба“ [...] и до днес вярвам, че задълго ще остане стихотворение с непреходна сила, подбуждащо към добро“ (Ваши 2000: 46–47).

По време на своите пътувания из България Ласло Наги завързва запознанства и приятелства, които не само му позволяват да се потопи в българската културна среда, но и значително обогатяват неговия творчески мироглед. Решаваща роля в този процес играе преподавателката Жана Николова, която го запознава с тънкостите на българския език и разкрива пред него магията на българския фолклор. В културния и емоционалния свят на Наги важно място заемат и други изтъкнати личности: първата му студентска любов Мария Учкова, писателите Невена Стефанова, Нино Николов, Найден Вълчев, Станислав Сивриев, Георги Джагаров, Атанас Далчев, Павел Матев, Христо Фотев, Радой Ралин и др. Срещите с тях оставят траен отпечатък върху неговия житейски и творчески път. Свидетелства за влиянието им откриваме както в есето „Спомен за една магия“ (Egy varázslat emlékére) и стихотворенията „Рецитаторката“ (A versmondó) и „Джонголска“ (Dzsongolszka), така и в многобройните спомени на български творци и интелектуалци (Николов 1988: 19–21; Бурин 1988: 20–23; Статков 1995: 3; Сивриев 1995: 23–25; Стефанова 2005: 34–40; Пейковски 2008: 226–233 и др.).

Общуването с унгарския поет вдъхновява редица български автори, които носят в сърцето си спомена за него, да създадат емоционални поетически посвещения. Стихотворенията „В памет на Ласло Наги“ от Нино Николов и „Болката на приятеля“ от Павел Матев са своеобразни лирически отгласи на едно взаимно окуражаващо и обогатяващо литературно приятелство, както и на значимото присъствие на Наги в българската културна памет.

Ласло Наги започва своята творческа кариера като поет, но с времето се утвърждава и като един от най-изтъкнатите преводачи на поезия. Потресен от случващото се след революцията от 1956 г., той се отдава изцяло на преводаческа дейност в продължение на осем години. През този период превежда над хиляда литературни произведения от различни славянски и угрофински езици, а също от

френски, испански, албански, китайски, цигански и др. Но преди всичко се изявява като талантлив преводач на българска и южнославянска народна поезия. Статистиката е красноречива: четиристотин страници от преводаческото му наследство са посветени на българския фолклор, а седемдесет и пет страници пресъздават перлите на българската лирика – творби на Хр. Ботев, Ив. Вазов, П. Яворов, Гео Милев, Хр. Смирненски, Н. Вапцаров, Ат. Далчев и др. В литературната наука са документирани девет тома с негови преводи, три от които представят художествената самобитност на българската народна поезия.

Ласло Наги открива в българските народни песни неизчерпаем извор на експресивна сила и семантична дълбочина. Той възприема тези творби като живи хроники, в които се отразяват гласът на вековете, болката и радостта на народа. За Наги те не са просто културен феномен, а ключ към „един нов свят, изпълнен с поетическа красота, с моралните и житейски норми на една друга култура“ – култура, която въплъщава философията и жизнеността на българския дух и от която поетът черпи вдъхновение и идеи за собствената си поезия (вж. Събева 1995: 35; Druzsin 2021).

Когато се заема с превода на български народни песни и балади, Ласло Наги осъзнава необходимостта от нов прочит и преосмисляне на унгарското народно творчество. Привързаността му към фолклора обаче невинаги получава еднозначна оценка. Публикуването на неговите преводи среща институционална съпротива, породена от ангажираността му с „народническите идеи“ – подход, който през 50-те и 60-те години на XX век влиза в противоречие с официално наложената културна линия (вж. Наги 1997: 128). По това време в Унгария, както и в други социалистически страни, културната политика е силно повлияна от доктрината на социалистическия реализъм. Интересът към традиционната народна култура често се интерпретира от литературната критика като идеологически проблематичен и консервативен, тъй като не съответства на актуалните политически задачи. Преводите на народна поезия дори са възприемани като форма на бягство от съвременността и отстъпление от официалния литературен канон (вж. Vasy 2012).

Въпреки институционалния натиск Ласло Наги запазва своята творческа автономия и отстоява правото си да твори и превежда според собствените си убеждения. Разногласията с водещата идеология не само че не отслабват, а напротив – засилват решимостта му да представи богатството на българската народнотворческа традиция като част от общото духовно наследство. Връзката с фолклора остава сърцевина на неговата поетическа идентичност и духовен диалог с България. Наги

продължава да адаптира български народни песни в контекста на унгарската литература, създавайки уникален синтез между двете култури.

В своето програмно есе „За българската народна поезия“ (A bolgár népköltészetről) Наги изразява възхищението си от динамиката, силата и поетическата дързост на българския фолклор, които го мотивират да се посвети на неговото задълбочено изучаване и превеждане (вж. Наги – Сечи 2005: 53). Първата антология с преводи на български народни песни, озаглавена „Саби и цитри“ (Szablyák és citerák), излиза през 1953 г. и му носи престижната литературна награда „Атила Йожеф“. Успехът на това начинание стимулира унгарския поет да продължи заниманията си с българския фолклор. През 1960 г. се появява антологията „Соколова кръв“ (Sólymok vére), а през 1975 г. – „Свещи по гори и поля“ (Erdőn, mezőn gyertya). В тези три антологии са включени около 200 народни песни и балади, като всяка следваща обогатява предходната с нови образци на преводаческото майсторство. Особено представителна е последната антология („Свещи по гори и поля“), която обхваща широк жанров спектър: любовна лирика, празнично-обредни, благожелателни, битови, юнашки, хайдушки и исторически песни, балади, благословии, клетви, пословици и гатанки. Това многообразие отразява богатството на теми, мотиви и сюжети в българското народно творчество, а преводите на Наги разкриват пред унгарската публика художествената му автентичност и философска дълбочина.

Едно от най-значимите постижения на Ласло Наги като преводач и съставител е способността му да предава не само семантичното съдържание и характерните ритми на българския фолклор, но и неговата образност, емоционална наситеност и специфична метафорика. Тази дарба се корени в здравата връзка с фолклорната традиция, формирана още в детските му години, за което самият той споделя:

> Роден съм в подножието на планината Бакон... Израсъл съм сред приказки и балади, под повелителния ритъм на песенните баяния и във водопада на сипещите се над домашното огнище коледарски напеви. Някои особености на стиховете ми се коренят там (Наги – Сечи 2005: 212).

Любовта към народното творчество, възпитана от най-ранна възраст, се оказва водеща в работата на Наги с български народни песни. Преводите му демонстрират задълбочено познаване на символния език на фолклора и неговата многопластовост. С поетична проницателност той улавя скритите значения зад привидно простите образи на слънцето, месечината, горите и реките – елементи, които населяват българската народна поезия. Наги успява да съхрани митологичната образност на тези символи,

като същевременно ги пресъздава по начин, разбираем и близък за унгарския читател. Това забележително постижение се основава на два ключови фактора в преводаческия му подход: солидната осведоменост за унгарската и българската фолклорна традиция и умението да адаптира българските народни песни към унгарската песенна култура, без да губи тяхната самобитност и вътрешна структура. Благодарение на тази виртуозност Наги превръща образците на българската народна поезия в шедьоври на унгарската лирика.

И в трите антологии българската поезия запазва своето изконно звучене, като въздейства и на унгарски език с оригиналната си художествена сила. Самият Наги признава, че работата по преводите му е помогнала да проникне по-дълбоко в същността на българската народна поезия, която „може да импулсира, да е полезна и на най-новата лира“ (Наги – Сечи 2005: 53). Ето защо опознаването на многобройните ѝ проявления за него е не само творческо предизвикателство, но и духовна необходимост:

> Наред с гиздосията ѝ да се забележи нейната изящност, с реализма ѝ – нейните абстракции, с яснотата ѝ – скритите ѝ превъплъщения, със смиреността ѝ – пронизващото небесата светотатство, а в ритъма ѝ – нейната задъхваща подвижност (Наги – Сечи 2005: 53).

Преводаческата дейност на Наги има значително влияние върху унгарската литература. Неговите преводи на български народни песни вдъхновяват млади унгарски поети като Йожеф Уташи, Бенедек Киш и Ендре Рожа, които впоследствие започват да изучават български език и да превеждат българска поезия. Това създава безпрецедентна културна ситуация, при която българският фолклор упражнява по-силно въздействие върху младите поети в Унгария, отколкото в своята родна среда. Нещо повече: майсторското пресътворяване на българската народна поезия от Наги предизвиква засилен интерес към българското народнопесенно творчество сред широките кръгове на унгарската интелигенция (вж. Csuka 2017: 55). Особено показателно е признанието на изтъкнатия унгарски писател, литературен историк и критик Бела Помогач:

> Преводите на Ласло Наги ме изведоха в орбитата на един такъв фолклор, в който звучи не само истинският, почти архаичен глас на поетиката на народното творчество, но и волността на съвременната лира. [...] Именно оттук, от българската народна поезия, тръгнах, за да се запозная с българската лира (Радев 1981: 185).

За Ласло Наги преводът на български народни песни не е просто художествен акт, както личи от собственото му откровение:

> По време на работа почти постоянно чувствах, че това, което правя, не е просто превод. Нахвърляните върху листа редове трябваше да зазвучат с глас, сроден на унгарската народна поезия (Наги – Сечи 2005: 53).

И действително, преводите на Наги носят не само отзвука на унгарската народна поезия, но и личния му поетически почерк. В „бездиханния мъртъв материал на суровия превод“ той успява да вдъхне душа, собствената си душа (Юхас 1995: 13). Метафорите му стават по-свободни, образите – по-дръзки, а структурата на строфите – видоизменена чрез съкращаване или удължаване на редовете, за да се усили музикалното въздействие на стиховете. Не е случайно, че редица изследователи определят преводите на Наги като „унгарски вариант на българските народни песни“ – сякаш унгарският народ ги е усвоил и адаптирал според своя вкус (Csuka 2017: 59). Същността на този творчески процес е прецизно уловена от Шандор Чори – поет, есеист и близък приятел на Наги:

> Наги е единственият унгарски преводач, който заема своя поетичен език от един друг народ така, че по време на кръвопреливането се проявяват в пълна сила възможностите на унгарския език (Csoóri 1968).

Изключителният успех на трите антологии с българска народна поезия не остава незабелязан. Въпреки първоначалните затруднения и критически оценки, породени от политическите, естетическите и идеологическите ограничения на времето, преводаческото дело на Наги получава високо институционално признание както в Унгария, така и в България (Katona 2015: 58). Това признание отразява взаимното уважение между две литературни традиции, които намират допирна точка именно в неговото творчество. Награждаването му с отличието „Атила Йожеф“ за антологията „Саби и цитри“ и удостояването с престижната Ботевска награда за цялостен принос към българската култура открояват двойствената му роля: от една страна, Наги е възприеман като творец, който се противопоставя на доминиращите идеологически норми, а от друга – като символ на унгарско-българското културно сближаване, сприятеляване и взаимно опознаване.

През 1976 г. Ласло Наги е обявен за почетен гражданин на Смолян. Думите „Живее ми се заради Родопите!“, произнесени при получаване на званието, както и признанието „Пристигайки при вас, пристигам у дома си“, с което завършва речта си

при връчването на Ботевската награда, са ярък израз на емоционалната привързаност на Наги към България (Наги – Сечи 2005: 236).

Преводаческото майсторство на Ласло Наги се проявява не само в претворяването на българската народна поезия, но и в интерпретацията на творбите на класически и съвременни български поети. Неговите преводи на стихове на Хр. Ботев, П. Яворов, Д. Дебелянов, Хр. Смирненски, Н. Вапцаров, Гео Милев, Н. Фурнаджиев, В. Ханчев, Ламар, Ат. Далчев, Е. Багряна, Л. Левчев, Ал. Геров, Д. Методиев, П. Матев, Г. Джагаров, Ив. Радоев, Марко Ганчев, Ст. Цанев, Екатерина Йосифова и др. обогатяват унгарската преводна литература с нови и разнообразни поетични гласове, тематични полета и художествени мотиви.

С филологическа прецизност и убеденост в силата на поетическото слово Наги щрих по щрих изгражда многопластова рецептивна картина на българската лирика, като я прави достъпна за унгарската читателска аудитория. В преводите му се откроява стремежът към максимална близост с оригинала – запазване на идейно-смисловото послание, художествените изразни средства, националния колорит, емоционалния заряд, формата и ритъма. Този комплексен подход позволява на унгарския читател да усети автентичния български дух и да се запознае с пъстротата на творческите индивидуалности, които формират облика на българската духовна идентичност.

Виртуозността на Ласло Наги в превода и талантът му да разширява културните хоризонти чрез творчески диалог с различни езици и традиции получават проницателна оценка от унгарския поет Янош Сентмартони (2016: 6). В качеството си на председател на Съюза на унгарските писатели по време на честването в България на 90-годишнината от рождението на Наги, той отбелязва:

> Наги е поет, който открива в един друг език, с помощта на друг език, и в крайна сметка чрез благодатната сила на една друга култура, истинските съкровища на своята собствена култура.

Тези думи разкриват същността на преводаческата философия на Наги. За него преводът не е просто механичен пренос на думи и мисли, а интелектуално и емоционално пресъздаване, при което езиковите и културните граници се размиват, за да предадат духовните послания. Наги възприема превода преди всичко като акт на културно посредничество и духовно общуване, където българската култура служи като огледало, отразяващо нови измерения и нюанси на собственото му поетическо наследство.

Значимостта на Ласло Наги като поет и преводач, преодолял успешно междукултурните бариери, обуславя устойчивия интерес към неговото творчество. Името му се вписва трайно в културната памет на българите, а хронологията и библиографските данни за преводите на негови творби на български език очертават едно представително присъствие в преводната ни литература.

Творчеството на Наги достига до българските читатели чрез многобройни публикации в периодични издания, антологии и самостоятелни книги. Още преди издаването на първата му стихосбирка „Обожаване на горещия вятър“ (A forró szél imádata) през 1976 г., Наги вече е признат за авторитетен познавач и преводач на българския фолклор, което предопределя засиления интерес към поетичните му изяви. Мястото му в българската култура е забележително – шестнадесет антологии и пет самостоятелни тома с избрани поетични и прозаични творби представят в значителна пълнота неговия художествен свят. Публикуването на тези томове често съвпада с честванията на кръгли годишнини от живота на поета. Някои от творбите му имат повече от една преводаческа версия, като първенството държи емблематичното стихотворение „Кой ще пренесе любовта?“ (Ki viszi át a szerelmet), което със своите повече от десет преводачески интерпретации на български език се превръща в най-популярната творба на Наги в България.

Появата на паралелни или нови, „подобрени“ преводи е продиктувана от стремежа да се създаде по-автентична представа за унгарския поет и „да се направи по-изящен поетичният му образ“ (Арато: 148). Въпреки това не всички опити успяват да постигнат желания резултат, което подчертава сложността и предизвикателствата на преводаческия процес.

Основното изпитание за преводачите на творчеството на Наги е семантичната полифония на текста, съчетана с езикови особености като дълги изречения и многообразие от форми, образи и асоциации. Тези характеристики са заложени в поетическото му кредо, което той сам формулира така: „Откакто пиша стихове, моята цел е изящният израз, жизнеността на формата, неподвластната дързост на ритъма, неподражаемият свят на метафората…“ (Наги – Сечи 2005: 212).

Българските преводи на поезията на Ласло Наги представят различни подходи и стратегии: от стриктно придържане към оригинала до творческа интерпретативна свобода, от конвенционални решения до новаторски прочити, от успешно пресъздаване на поетиката до неизбежни трансформации и загуба на детайли или особености на поетическия изказ. Независимо от степента на прецизност при предаването на

съдържателните и формалните аспекти, преводите успяват да създадат у българския читател усещане за споделено литературно наследство. В своята цялост тези преводи изграждат комплексен художествен образ на Ласло Наги в българското културно пространство, подчертават неговото поетично майсторство и му отреждат специално място в преводната ни литература.

Съществен принос за многопластовата рецепция на Ласло Наги в България имат българските унгаристи – поети и литературни критици като Нино Николов, Георги Крумов, Чавдар Добрев, Йонка Найденова и др. Техните преводачески и литературнокритически интерпретации, както и активната им популяризаторска дейност, осигуряват устойчивото присъствие и широкия отзвук на творчеството на унгарския поет в българския културен контекст.

Институционално изражение на българската признателност към Ласло Наги, наричан образно „унгареца от Родопите“ заради отдадеността му към превода на българска литература и особено на родопския песенен фолклор, е откритата през 1981г. къща музей на негово име в град Смолян – сърцето на Родопите. Музеят функционира не само като мемориално пространство, документиращо живота и творчеството на поета, но с времето се утвърждава и като важно средище на българо-унгарското културно сътрудничество. Една от забележителностите на музея е стаята, която пресъздава атмосферата на родното място на Наги – Исказ.

Символична проекция на силната обвързаност на поета с България и почитта му към българската традиционна култура, от която черпи творчески импулси, е и фактът, че една от стаите в неговия роден дом в Унгария, превърнат в музей след смъртта му, също е обзаведена в родопски стил.

В заключение може да се обобщи, че творчеството и преводаческата дейност на Ласло Наги са сред най-ярките примери за плодотворно литературно приятелство, което преодолява езикови, географски и културни граници. Срещата с българската културна традиция не само задълбочава творческите му дирения, но и допринася за обновяването на естетическите измерения на унгарската поезия, като я обогатява с нови изразни средства и символика. Делото на Наги очертава културни траектории, които свързват двата народа в диалог и насърчават взаимното проникване и развитие на техните литератури. То остава актуално и днес, като напомня за значимостта на междукултурното разбирателство и за необходимостта от съхраняване на общочовешките ценности.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Арато 1997: Арато, Д. Послеслов. – В: Наги, Ласло. *Когато закънти земята*. София: Лице, сс. 148–149. [Arato 1997: Arato, D. Posleslov. – In: Nagi, Laslo. *Kogato zakanti zemyata*. Sofia: Litse, pp. 148–149.]

Бурин 1988: Бурин, Ив. Общуването ми с Ласло Наги. – *Прозорец*, № 4, сс. 20–23. [Burin 1988: Burin, Iv. Obshtuvaneto mi s Laslo Nagi. – In: *Prozorets*, № 4, pp. 20–23.]

Ваши 2000: Ваши, Г. Ласло Наги и поемата му „Сватба“. – В: Наги, Ласло. *С лице към морето*. Превод от унгарски Юлия Крумова. София: Унгарски културен институт, сс. 44–58. [Vashi 2000: Vashi, G. Laslo Nagi i poemata mu „Svatba“. – In: Nagi, Laslo. *S litse kam moreto*. Prevod ot ungarski Yuliya Krumova. Sofia: Ungarski kulturen institut, pp. 44–58.]

Наги 1997: Наги, Л. Моят живот. – В: Наги, Ласло. *Когато закънти земята*. Превод от унгарски Татяна Кръстева. София: Лице, сс. 111–133. [Nagi 1997: Nagi, L. Moyat zhivot. – In: Nagi, Laslo. *Kogato zakanti zemyata*. Prevod ot ungarski Tatyana Krasteva. Sofia: Litse, pp. 111–133.]

Наги 2000: Наги, Ласло. *С лице към морето*. Превод от унгарски Светла Кьосева. София: Унгарски културен институт. [Nagi 2000: Nagi, Laslo. *S litse kam moreto*. Prevod ot ungarski Svetla Kyoseva. Sofia: Ungarski kulturen institut.]

Наги, Л., М. Сечи 2005: Наги, Ласло, Маргит Сечи. *Южен обред*. София: Гутенберг. [Nagi, L., M. Sechi 2005: Nagi, Laslo, Margit Sechi. *Yuzhen obred*. Sofia: Gutenberg.]

Николов 1988: Николов, Н. Спомени за Ласло Наги. – *Прозорец*, № 4, сс. 19–21. [Nikolov 1988: Nikolov, N. Spomeni za Laslo Nagi. – In: *Prozorets*, № 4, pp. 19–21.]

Пейковски 2008: Пейковски, Ив. Спомени за унгарския поет Ласло Наги (1925–1978). – Везни, XVIII, 9, сс. 226–233. [Peykovski 2008: Peykovski, Iv. Spomeni za ungarskiya poet Laslo Nagi (1925–1978). – In: *Vezni*, XVIII, 9, pp. 226–233.]

Радев 1981: Радев, С. Българска литература – унгарска литература. Разговор с Бела Помогач. – В: Радев, Стоян. *С България в сърцето*. София: Народна младеж, сс. 185–195. [Radev 1981: Radev, S. Balgarska literatura – ungarska literatura. Razgovor s Bela Pomogach. – In: Radev, Stoyan. *S Balgaria v sartseto*. Sofia: Narodna mladezh, pp. 185–195.]

Сентмартони 2016: Сентмартони, Я. Ласло Наги – значителен, епохален поет. – В: Наги, Л. *Не обяснявай чудесата – чудодействай*. София: Лице Прес, сс. 5–6. [Sentmartoni 2016: Sentmartoni, Ya. Laslo Nagi – znachitelen, epohalen poet. – In: Nagi, L. Ne obyasnyavay chudesata – chudodeystvay. Sofia: Litse Pres, pp. 5–6.]

Сивриев 1995, Сивриев, Ст. Ласло Наги. – *Хемус*, сс. 23–25. [Sivriev 1995, Sivriev, St. Laslo Nagi. – In: *Hemus*, pp. 23–25.]

Статков 1995: Статков, Св. „Вникнах в духовната същност на България“: спомен за приятеля Ласло Наги. – *Свободен народ*, 33, 13-20.09.1995, с. 3. [Statkov 1995: Statkov, Sv. „Vniknah v duhovnata sashtnost na Balgaria“: spomen za priyatelya Laslo Nagi. – In: *Svoboden narod*, 33, 13-20.09.1995, p. 3.]

Стефанова 2005: Стефанова, Н. „Съзвездие Риби...“ – В: Наги, Ласло, Маргит Сечи. *Южен обред*. София: Гутенберг, сс. 34–40. [Stefanova 2005: Stefanova, N. „Sazvezdie Ribi...“ – In: Nagi, Laslo, Margit Sechi. *Yuzhen obred*. Sofia: Gutenberg, pp. 34–40.]

Събева 1995: Събева, А. Фолклорният образ на България в поезията на Ласло Наги. – *Хемус*, сс. 33–36. [Sabeva 1995: Sabeva, A. Folklorniyat obraz na Balgariya v poeziyata na Laslo Nagi. – In: *Hemus*, pp. 33–36.]

Юхас 1995: Юхас, П. Българската народна поезия в преводите на Ласло Наги. – *Хемус*, сс. 12–16. [Yuhas 1995: Yuhas, P. Balgarskata narodna poeziya v prevodite na Laslo Nagi. – In: *Hemus*, pp. 12–16.]

Ágh 2015: Ágh, I. Most az elhallgatások ideje van, s annak csöndjében van Nagy László helye. – *Irodalmi magazin*, № 2, pp. 51–54.

Csoóri 1968: Csoóri, S. *Nagy László műfordításai.* – https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/CSOORI/csoori00246a/csoori00378/csoori00378.html

[прегл. 14.11.2024]

Csuka 2017: Csuka, E. A bolgár népköltészet hatása Nagy László munkásságára (a kritika tükrében). – In: Csehily, J., V. Végvári, R. Wołosz (szerk.). *A Magyar–szláv kapcsolatok: múlt és jelen című nemzetközi tudományos konferencia tanulmánykötete*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK Szláv Filológia Tanszék, pp. 55–62.

Druzsin 2021: Druzsin, F. Folklorizmus. A bolgár népköltészet hatása Nagy László verseiben. – *Anyanyelvi kultúraközvetítés*, № 2, pp. 14–20.

Falusi 2020: Falusi, M. Mi a bajom az élő magyar irodalommal? – *Országút,* 09.07.2020, https://orszagut.com/vezercikk/mi-a-bajom-az-elo-magyar-irodalommal [прегл. 21.09.2024]

Görömbei 1989: Görömbei, A. Megjegyzések egy pamflethez. – *Tiszatáj*, pp. 93–101.

Görömbei 2005: Görömbei, A. *Nagy László költészete.* Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.

Kiss 1984: Kiss, F. *Ébredés Bozsenciben. Magyar költők versei Bulgáriáról*. Békéscsaba: Új Aurora.

Kálmán 1989: Kálmán, Gy. Mi a bajom Nagy Lászlóval? – *2000*, № 9, pp. 48–52.

Katona 2015: Katona, E. A versfordítás duendéje. – *Irodalmi magazin*, № 2, pp. 58–62.

Onagy 2011: Onagy, Z. Nagy László. – *Irodalmi jelen*, 30.01.2011; https://irodalmijelen.hu/2011-jan-30-1344/nagy-laszlo [прегл. 21.09.2024]

Pomogáts 1998: Pomogáts, B. *Nagy László költészete*. – https://vers.hu/poets/nagy-laszlo/nagy-laszlo-kolteszete [прегл. 22.12.2024]

Szondi 2015: Szondi, Gy. Marija Ucskova, Nevena Sztefanova. – *Irodalmi magazin*, № 2, pp. 67–69.

Vasy 2012: Vasy, G. *Nagy László*. https://opac.dia.hu/record/-/record/PIMDIA8461 [прегл. 20.09.2024]